

گزارش کارگاه تهران پژوهی «فردریک پوزن» و «دنی دلپر»

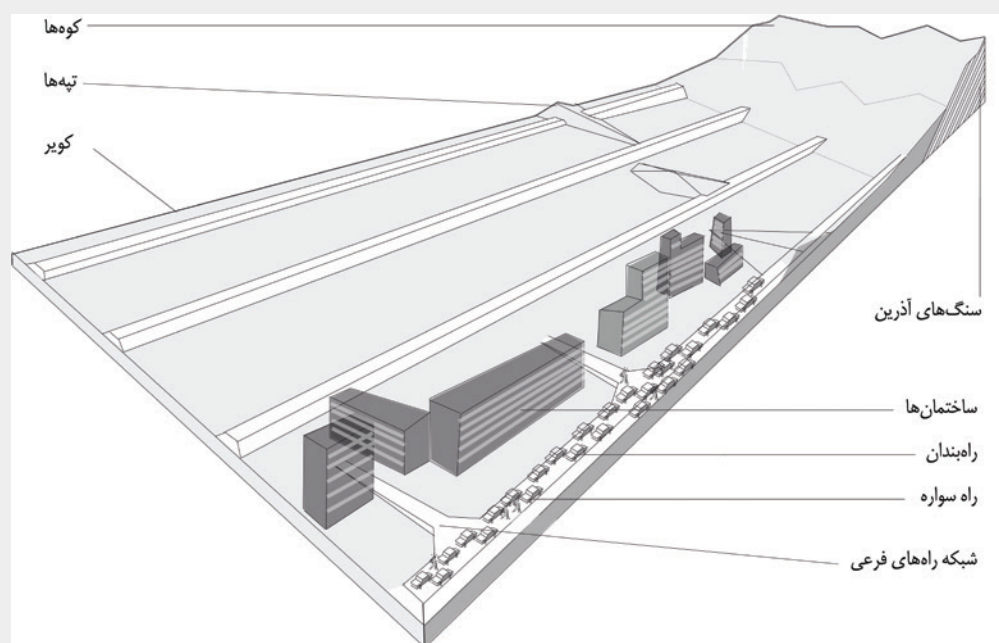
ارزیابی شتابزده

از منظر شهر تهران*

گزارش: فرزانه السادات دهقان، بریچر صابونچی

تصویر ۱: مهم ترین عناصر عینی منظر تهران که در نگاه اول قابل برداشت است. مأخذ: دنی دلپر.

Pic 1: Main objective elements in Tehran's landscape recognizable at first glance. Source: Denis Delbaere.

در دهه‌های گذشته در تهران، شاهد برنامه‌ریزی‌هایی بوده‌ایم که حاصل آن، ساخت اتوبان‌ها و ساختمان‌های مدرن است. با این حال بسیاری از عناصر مهم و ساختاری در منظر تهران محصول مستقیم این برنامه‌ریزی‌ها نیستند. مجموعه‌ای از عوامل طبیعی و فرهنگی در طول زمان منظر تهران را شکل داده‌اند. همچنین نحوه مشارکت و خواست شهروندان در شکل دادن منظر تأثیر گذار است. دنی دلپر و فردریک پوزن، استادان دانشگاه‌های فرانسه، به عنوان متخصص در مباحث منظر و آمایش سرزمین، در پی اولین بازدید خود از تهران به عناصر مهم منظر شهر که در نگاه اول قابل برداشت و تشخیص است اشاره کردند. ایشان از طریق ترسیم و ارائه یک طرحواره گرافیکی، مهم‌ترین ویژگی‌های منظر تهران را بیان کردند؛ خصوصاتی که به نظر ایشان می‌تواند به عنوان یک الگوی منظرین در ارزیابی، مدیریت و توسعه شهر مورد استفاده قرار گیرد:

اولین بعد عینی و آشکار منظر تهران، شکل بستر طبیعی آن است که در سمت شمال به رشته‌کوه‌ها و در جنوب به منطقه کویری می‌رسد و در میانه شامل تپه‌هایی است که بین این دو قرار دارند. رشته‌کوه‌های شمال تهران احساس قوی در انسان ایجاد می‌کنند و حفظ این منظر باعث تداوم هویت شهر می‌شود.

بر اساس این ژئومورفولوژی اتوبان‌های حجیم ساخته شده که البته همیشه هم با شکل طبیعی زمین هماهنگی ندارد. در بین محورهای اصلی شهر مجتمع‌های ساختمانی وجود دارد که میراث معماری باارزش شهر تهران هستند. این‌ها مهم‌ترین عناصر عینی ساختار تهران هستند که در نگاه اول قابل برداشت است (تصویر ۱).

ساختمان‌های بزرگ در لبه خیابان‌ها که طبقه همکف در اکثر آن‌ها به مغازه اختصاص یافته، از دیگر عناصر مهم منظر شهر تهران هستند. این ساختمان‌ها با اینکه در دوران حاکمیت مدرنیسم طراحی شده‌اند اما با فواصل خیلی کم از راه قرار دارند و فضای حد فاصلی بین راه و ساختمان‌ها وجود ندارد. حتی در ساختمان‌های خیلی

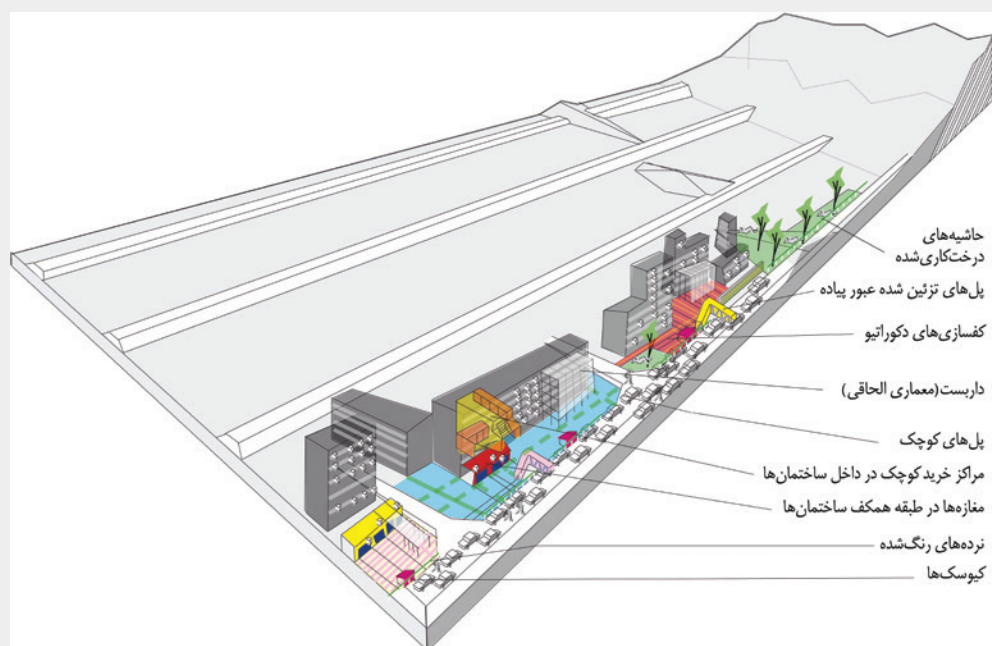
کوچک هم مراکز تجاری وجود دارد. این مراکز یادآور ذهنیت و ایده بازارهای سنتی مسلمانان است که در همه جا نشر پیدا کرده و مهم دیده شده است. پیاده‌روها تنوع و شلوغی زیادی دارند. کف‌سازی‌های رنگارنگ آن‌ها یادآور فرش ایرانی است. از طرفی عناصر مختلف مثل مبلمان‌های شهری و کیوسک‌ها به صورت زوائدی در پیاده‌روها هستند که فضای عمومی را اشغال و تصرف کرده‌اند. از ساختمان‌ها نگهداری خوبی نمی‌شود و اغلب با وجود داربست‌ها و عناصر الحاقی مثل کولرها وضعیت نابسامانی در آن‌ها مشاهده می‌شود (تصویر ۲).

در عین حال در کنار این بی‌نظمی‌ها یک عنصر منظرین قوی و نظم‌دهنده را شاهد هستیم و آن «جوی‌های آب» است که به صورت شبکه‌ای این عناصر مختلف را به هم وصل کرده و به مکان‌ها مقیاس داده است. شبکه‌های آبی، از رودها و مسیل‌هایی که از کوه‌های شمالی سرچشمه می‌گیرند تا جوی‌های کوچک، در مقیاس‌های مختلف در منظر شهر پیوستگی ایجاد کرده‌اند. این‌ها در واقع یک عنصر هدایت‌شونده‌اند که در پس یک برنامه منظم، در سطح شهر جاری شده و نابسامانی‌ها از این

طریق نظم گرفته‌اند. این شبکه آبی از زیبایی زیادی نیز برخوردار است و از نظر تزئینی، ویژگی و ارزش هنری دارد. در کنار این جوی‌ها نیز ردیف درختان خطی‌ست که مدیریت و آرایش آن‌ها طبیعی بوده و در بعضی جاها حالت جنگلی پیدا کرده‌اند. کار دقیقی پشت آن‌هاست. این عناصر منظرین، نقش کارکردی هم دارد و فضای عمومی را از راه‌ها جدا کرده است (تصویر ۳). از سوی دیگر درباره ارتباط مردم با شهر، اولین چیزی که جلب نظر می‌کند ترافیک حجیم و تردد اتومبیل‌های زیاد است و عابری‌هایی که بدون دغدغه با آن در ارتباط و در حال عبور از این معابر عریض‌اند. این برخورد و نسبتی که مردم ایران با ترافیک دارند، نشان‌دهنده رابطه آن‌ها با منظر شهرشان است. این وضعیت خاص برای یک شهروند غیرایرانی، غیرقابل تصور است، زیرا اتوبان‌ها برای آن‌ها یک فضای عمومی نیست؛ ولی مردم تهران این فضاهای شهری را در اختیار خود و به نوعی عمومی می‌دانند. مثال‌های دیگری چون رنگ و نقاشی کردن دیوارهای کنار اتوبان‌ها و یاراه‌هایی که به آن‌ها ختم می‌شود؛ همچنین، چمن‌کاری و سبز کردن تمام قطعه زمین‌های مجاور آن‌ها و

تصویر ۲: عناصر ساختاری منظر شهری تهران. مأخذ: دنی دلبر.

Pic 2: Structural elements in urban landscape of Tehran.
Source: Denis Delbaere.

اروپا، مردم به‌غیر از افراد خاص نمی‌توانند فضای عمومی را تملک کنند و یا بدون هماهنگی با مقامات شهری در آن دخل و تصرف کنند. در تهران، شهروندان در این مورد آزادی بیشتری از مردم پاریس دارند.

دنی دلبر در مورد چارچوب‌ها و میزان مشارکت مردم افزود: در فرانسه در سال ۲۰۰۰ قانونی تحت عنوان «همبستگی و بازسازی شهری»^۳ تصویب شد که طبق آن شهرداری موظف است در تمام طرح‌ها با مردم مشورت کند؛ اما صورت و نوع آن مشخص نشده و مبهم است.

در بحث مشارکت همواره صحبت از ایجاد آن است، گویی که مشارکت وجود ندارد و باید آن را ساخت؛ در حالی که مشارکت در واقع همیشه وجود دارد و این نحوه مدیریت و استفاده از آن در پیشبرد طرح‌هاست که مهم است.

باید توجه داشت که دخالت مستقیم مردم در طرح‌ها با بهره‌گیری از ابزارهای قانونی، یک نوع مشارکت است؛ ولی توجه به خواست مردم و توسعه ابتکاراتشان در پروژه‌ها بحث دیگری است. ناهمخوانی و ناهماهنگی‌های حاصل از مشارکت اقشار مختلف مردم چیزی نیست که خواستنی و مورد تأیید باشد. در عین حال هرگز نمی‌توان پروژه‌ای را به انجام رساند که همه را خشنود کند. در واقع باید با مشاهده نحوه استفاده مردم از فضای عمومی، منطق و نیازهای پشت آن را درک و ظرفیت‌های نهفته در منظر را شناسایی کرد. در نهایت در چارچوب یک تفکر واحد و با ارزیابی این ظرفیت‌ها در فرآیند پروژه، باید بین تضادهای سازگاری برقرار کرد. اگرچه این کار دشوار و پیچیده است، اما اگر فضای عمومی را دیدگاه منظر بینیم بسیار ساده‌تر می‌شود. زیرا منظر همیشه ساده، فراگیر و آشکار است؛ و این سادگی و وضوح منظر، آن را انعطاف‌پذیر می‌کند و ظرفیت سازگاری را افزایش می‌دهد.

را تا حد نیمکت گسترش داده و در اختیار گرفته است. پروژه‌های منظر شهری باید به همین سابقه پیوند بخورند. از آنجایی که یکی از شروط موفقیت پروژه‌های منظر شهری جهت‌گیری و هم‌سو بودن با خواست مردم است، این ایده‌ها در حدفاصل پیاده‌رو و خیابان می‌تواند قابل بهره‌برداری و گسترش باشد.

فرآیند پوزن درباره مشارکت مردم در برنامه‌ریزی، بر اهمیت شناخت بُعد ذهنی منظر تأکید کرد: مهم است بدانیم مردم محیط زندگی‌شان را چگونه تصور می‌کنند و آن را چگونه می‌خواهند.

برای جمع‌آوری نظرات مردم و مشارکت آنان ابزارها و شیوه‌های مختلفی وجود دارد. این ابزارها را معماران و منظرشناسان تهیه می‌کنند؛ اما در نهایت طبقه خاصی از مردم توانایی و فرصت تصمیم‌گیری نهایی را دارند. در

رفتارهایی مثل دراز کشیدن در این فضاهای سبز، حاکی از دیدگاه و حس تملک مردم تهران، نسبت به شهرشان است. «برنارد لاسوس»^۳ در این‌گونه موارد از «شهروندان منظرساز»^۴ هنرمند صحبت می‌کند که نسبت به فضای عمومی احساس تعلق و تملک دارند و آن را مطابق خواست و نیاز خود مناسب‌سازی می‌کنند. این احساس تملک و مناسب‌سازی در منظر بسیار اهمیت دارد؛ چرا که منظر پیش از هر چیز یک قلمرو مناسب‌سازی شده است. مردم تهران فضای موجود مابین خیابان و پیاده‌رو را -که شامل جوی و درختان می‌شود- در اختیار دارند که این فضای نسبتاً عریض امکان تملک برای کارکردهای متنوع را فراهم کرده است. مثلاً روی پل‌های جوی آب و کنار آن‌ها نیمکت دیده می‌شود. مغازه روبروی آن نیمکتش را هم‌رنگ دکوراسیون مغازه خودش رنگ زده و به این ترتیب مغازه‌اش

پی‌نوشت

۳. Bernard Lassus.
۴. Habitant paysagiste.
۵. SRU: Solidarité et Renouvellement Urbain.

شهر تهران، در مرداد ۱۳۹۴ در موزه هنرهای معاصر تهران برگزار شد.
۱. Frédéric Poussin
۲. Denis Delbaere

* این نوشتار، گزارش کارگاه تخصصی تهران پژوهی است که در راستای همایش چهارم و پنجم پدیدارشناسی منظر شهری با عنوان «آمایش منظر سرزمین» توسط پژوهشکده نظر و با حمایت سازمان زیباسازی

تصویر ۳ : شبکه آبی جوی ها و ردیف درختان در لبه خیابان در منظر شهر در مقیاس های مختلف پیوستگی ایجاد می کند. مأخذ : دنی دلبر.

Pic 3: A network of water streams along with the lines of trees at the edge of streets, provides continuity in urban landscape in different scales. Source: Denis Delbaere.

A Quick Assessment of Tehran's Landscape

Report by Farzaneh Alsadat Dehghan, Parichehr Sabounchi

This paper offers a report about the professional workshop of researching Tehran which was held in August 2015 in Tehran along with the fourth and fifth Conference on urban landscape phenomenology. In this regard Denis Delbaere and Frédéric Poussin, experts on landscape and territorial planning, and professors of universities in France, explained their first impressions of Tehran in their first visit to this city. They expressed Tehran landscape features through drawings and providing graphical schemas. In the past decades in Tehran, major urban plans have resulted in the construction of multiple highways and modern buildings. However, many important structural elements in the Tehran landscape are not the direct product of planning. A series of natural and cultural factors have shaped Tehran's landscape over time. Moreover, citizens' participation and influence have had a great effect in shaping the landscape. The first objective aspect of Tehran's landscape is the natural context which leads to a chain of mountains in north and a desert area in south with multiple hillsides in between. The northern mountains of Tehran instill a strong feeling and preserving this landscape will retain the city's identity. Despite, numerous unharmonious elements in Tehran's landscape, "water streams" act as strong ordering elements connecting different

elements in a network and offer scale to places. Water streams, from northern rivers to little kennels have provided continuity in urban landscape. On the other side, people confrontation to heavy traffic, which draws attention in the first glance, and passersby who calmly cross the streets, displays people affiliation to the landscape of their city. People of Tehran consider this urban space as a public space of their own and show a sense of belonging which is of great significance in landscape. Urban landscape projects must bind to the same record. Discourses on public participation in planning always

insist on building the partnership as if it does not exist, whereas in fact there is always a partnership and using it in managing and proceeding of plans is important. In this regard, understanding the subjective aspect of landscape is imperative. It is vital that we know how people think about their environment and how they want it. Although this is a complex and difficult task, but it would become plainer if we see public space in landscape aspect. Landscape is always simple, comprehensive and clear, and this simplicity and clarity increases its flexibility and capacity to adapt.